

SU EROL • Mazlum ve Makul

SU EROL 1980'de Ankara'da doğdu. Tevfik Fikret Lisesi'nden ve Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun oldu. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar alanında yüksek lisans yaptı. Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde 2015'te doktorasını tamamladı.

İletişim Yayınları 2341 • Araştırma-İnceleme Dizisi 385

ISBN-13: 978-975-05-2002-0

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Bayram Şen

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Cemil Tahincioglu Arşivi,

İstanbul Meryem Ana Kilisesi temel atma töreni, 1961

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SU EROL

Mazlum ve Makul

İstanbul Süryanilerinde
Ethno-Dinsel Kimlik İnşası
ve Kimlik Stratejileri

*İdealleri uğruna doludizgin koşan
amcam balet Aydın Erol'un hatırasına...*

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ VE TEŞEKKÜR.....	11
GİRİŞ.....	17
Araştırmanın kapsamı ve sorunsalı.....	19
Araştırmanın saha süreci ve yöntemi.....	24
BİRİNCİ BÖLÜM	
SÜRYANİ ORTODOKSLARIN ETNO-DİNSEL KİMLİK İNŞASININ TARİHSEL SÜRECİ.....	33
Erken dönemde Süryaniler ve Antakya Kilisesi'nin kuruluşu.....	41
<i>Teolojik ayrımların ortaya çıkması ve Antakya Kilisesi'nde bölünme.....</i>	43
<i>Batı Süryanilerinde ortak bir kimliğin doğuş süreci.....</i>	48
<i>Yakup Baraday ve yeni bir dinî hiyerarşinin kurulması.....</i>	49
<i>Yunanca karşısında Süryancanın yükselişi.....</i>	50
<i>Ruhban sınıfının konumu ve merkez-çevre ilişkisi.....</i>	51
Arap ve Türk hâkimiyeti dönemi.....	52
<i>Arap hâkimiyeti dönemi ve Süryani kimliğinde Araplaşma/İslâmlaşma.....</i>	53
<i>12-13. yüzyıllarda Selçuklu fethi ve Süryani rönesansı.....</i>	56
<i>Batı Süryanilerinin kimlik inşasında üç unsur: İncil yorumu, tarih yazıcılığı ve sanat.....</i>	57

14. yüzyıl sonrası ve Osmanlı dönemi	64
<i>Süryani Katolik Kilisesi'nin kurulması ve Süryani Katolikler</i>	68
<i>Protestan misyonerlerin çalışmaları ve Protestan Süryaniler</i>	70
Tanzimat dönemi: Süryani Kadim milletinin oluşumu	71
<i>Cemaat okullarının ve kurumlarının açılması</i>	75
<i>İntibah Cemiyeti'nin kurulması</i>	80
<i>Bir seküler kimlik işareti olarak Süryani basınının doğuşu</i>	81
Hamidiye Alayları: 1895 olayları ve Kürtler ile ilişkiler	89
<i>Türk milliyetçiliğinin yükselişi ve Süryani nüfusunda azalma</i>	92
Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları ve intibak stratejileri	96
Azınlık statüsünün reddi ve tek parti döneminde pasif yıllar	99
Çok partili hayat: Bir rönesans umudu olarak Demokrat Parti dönemi	105
80'li yıllar: Güneydoğu'da şiddetin tırmanışı, PKK-köy korucuları ve Hizbullah	111
Süryani dış göçlerine kısa bir bakış ve göçlerle beraber gelen kimlik siyaseti dönemi	115
Günümüz Türkiye'si ve öz güçlenim stratejileri	124
AKP iktidarı ve "demokratikleşme" dönemi	125
Kürtler ile yakınlaşma: BDP'ye katılım çerçevesinde hak talebi	127
Diasporanın ulusaşırı aktivizmi	131
Çevre Ortadoğu ülkelerindeki Doğu Hıristiyanları üzerine özet bir değerlendirme: Suriye, Mısır ve Lübnan örnekleri	138
Suriye'nin resmî tarihinde önemli bir etnik referans olarak Süryaniler	139
<i>Manda yönetimi ve bağımsızlık yılları sürecinde Hıristiyanlar</i>	140
<i>Hıristiyanların Baasçı düşünceye eklenmesi</i>	142
Sessizleştirilme ve güçlenme arasında Mısır Kıptîleri	144
<i>Saad Zaglul ve Vefd Partisi döneminde siyasette Kıptî katılımı</i>	145
<i>Devrim dönemi ve Kıptî seçkinlerin tasfiyesi</i>	146
<i>Mısır toplumunda tedrici İslâmlaşma ve Kıptîlerin öz güçlenim araçları</i>	147
Ayrıcalıklı bir Hıristiyan grup olarak Lübnan Marunîleri	150
<i>Bağımsızlık dönemi ve dinler arası çatışmalar</i>	152
<i>Lübnan İç Savaşı sonucunda Marunîlerin güç kaybı</i>	154
Sonuçlar	155

BİR ÖRNEK SAHA OLARAK İSTANBUL SÜRYANİLERİ	163
Şehir içerisinde yerleşim örüntüleri:	
Tarihsel ve sosyolojik arka plan	164
<i>İstanbul'a yapılan iç göç bağlamında Süryani göçü</i>	174
Göç sırasında kullanılan stratejiler:	
<i>Dinsel ağlar ve akrabalık/hemşehrilik ağları</i>	177
Kimliğin şehirdeki maddi ve sembolik görünümüleri:	
<i>Vakıf, kurumlar, kiliseler, dernekler, mezarlıklar</i>	182
İstanbul Süryani Kadim cemaatinde etno-dinsel kimliğin güncel inşası	191
<i>Süryani Kadim kimliğinin inşasında ön plana çıkan nesnel ve öznel unsurlar</i>	193
Gruplar arası bir sınır koyucu olarak:	
Dini pratikler, ibadet biçimleri, ritüeller ve özel gün kutlamaları	194
<i>İbadet biçimleri</i>	195
<i>Kutlanan bayramlar ve özel günler</i>	199
<i>Sakramentler</i>	201
<i>Cenaze ritüelleri</i>	204
<i>Nişan/düğün ritüelleri</i>	206
<i>Bayram kutlamaları</i>	208
Kimliğin öznel unsurları: Kimi belirleyici değerler	209
<i>Antik bir halka ait olmanın verdiği asalet duygusu/ Saf Hıristiyanlığı temsil etme iddiası</i>	209
<i>İyi zanaatkâr ve tüccar olmak: Çalışkanlık/dürüstlük</i>	211
<i>Geleneklere bağlılık, evlilikte ahlâk vurgusu</i>	212
<i>Modern/uygar olma</i>	213
<i>Devlete sadık olmak ve Türklük ile kurulan bağ</i>	215
Gündelik yaşamda "biz/onlar" ikiliğinin kurulması	217
<i>Ayrımcı pratikler ile dışlama/öteleme</i>	218
Müslüman ve gayrimüslim topluluklar ile evlilik ve sosyal ilişkiler	222
Kamusal alanda ve iş dünyasında etnisite	233
<i>Siyasi tercihler ve nedenleri</i>	234
Etnik ağlar ve iş alanları:	
<i>Kimliğin "durumsal" sunumu ve sınıflaşma</i>	238

Etno-dinsel kimliğin aile içi eğitim ve kilise eğitimi içinde inşası	250
<i>Etnikliğin üreticisi ve aktarıcısı olarak kadınlar</i>	252
<i>Din adamlarının, kilisenin ve ailenin rolü</i>	263
<i>Kilise eğitimi</i>	263
<i>Aile içi eğitim</i>	268
<i>Bir aile kuralı: “Güçlü ol, para kazan, kilisene bak...”</i>	269
<i>Kültürel, sportif faaliyetler ve gençlik ayinleri</i>	271
Kuşaklararası farklılaşma: Yeni kuşak, yeni beklentiler, yeni imkânlar	275
<i>Dil ile kurulan gecikmiş bağ</i>	276
<i>Mardinli değil İstanbullu olmak</i>	279
<i>“Modern” yeni kuşak</i>	281
<i>Siyasete ve sivil faaliyetlere katılım konusundaki tutumlar</i>	284
<i>Süryani kimliğinde bir dönüşüm/sivilleşme: Mezo-Der örneği</i>	285
<i>Gençler ve internet/sosyal medya kullanımı</i>	292
<i>Bir basın geleneğinin devamı: Sabro gazetesi</i>	295
<i>Seyfo’yu unutmak ve hatırlamak</i>	298
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER	309
Metropolde ve yerelde farklılaşan kimlik stratejileri	310
Kuşaklararası farklılaşmanın cemaat yaşamına etkisi	315
Yeni sorular ve araştırma alanları	317
KAYNAKÇA	319

SUNUŞ VE TEŞEKKÜR

Bu çalışma, İstanbul Süryanileri üzerine hazırladığım doktora tezimin gözden geçirilmiş, belirli bir oranda kısaltılmış ve eklemeler yapılmış yeni bir versiyonudur. Kitabın temel malzemesini 2011-2013 yılları arasında İstanbul'da yapmış olduğum alan araştırmasının verilerinin yanı sıra Süryanilerin modern öncesi ve modern dönem tarihi üzerine üretilmiş literatürden yaptığım genel bir derleme oluşturuyor. Grubun özellikle günümüz Türkiye'sinde edindiği konumu ele aldığım bölümler, yazıldığı tarih ve ülkenin sıklıkla değişen gündemi düşünüldüğünde bir derece güncellemeye açık gözükse de genel bir şema çizmek açısından anlamlı veriler sunduğuma inanıyorum.

Özellikle Fransa, Belçika, Hollanda gibi Batı Avrupa ülkelerinde Süryaniler üzerine yayımlanan kitaplara bakıldığında bunların çoğunlukla adı geçen ülkelere göçmüş kimi Süryani araştırmacılar ya da Doğu Hıristiyanlığı meraklısı yerel Katolik din adamları tarafından yazıldığını görüyoruz. Sayısı oldukça fazla olan bu tür kitaplar, grup tarihi ve kültürüne dair pek çok bilgi ve belge içerse de cemaatçi (*komünotarist*) tarih yazıcılığı olarak nitelendirebileceğimiz sorundan muzdarip. Süryanileri, tarihin belirli dönemlerinde çok yönlü etkileşime girdikleri irili ufaklı iktidar odaklarından ya da komşu oldukları di-

ğer etnik ya da dini gruplar ile olan toplumsal/siyasi ilişkilerinden âzâde “özel bir varlık” olarak yorumlama eğilimi taşıyan bu çalışmalara karşı eleştirel bir konum almak sağlıklı bir bilimsel üretim için şart gözüküyor. Diğer yandan araştırabildiğim kadarıyla, güvenilir yabancı ve yerel akademik literatür söz konusu olduğunda Süryanileri –özelde Süryani Kadim cemaatini– gerek Osmanlı tarihinin gerekse de Cumhuriyet tarihinin genel makro perspektifi içerisine yerleştiren çalışmaların sayısı da oldukça sınırlı. Bu çalışmayı hazırlarken literatür konusunda –zaman zaman hayrete düşerek– karşılaştığım bu eksikliği, genel bir aktarıcı üslubu takınarak gidermeye çalıştım. Bir tarihçi titizliğiyle olmasa da yeri geldiğinde diğer komşu topluluklar –özellikle coğrafi/dinî açıdan Süryaniler ile çoğu ortak noktası olan Ermeniler ve Kürtler– ile genel tarihsel karşılaştırmalar yapmayı denedim. Bu çabaların sonucunda ortaya çıkan metin ise Süryani tarihindeki özel bir dönemi özel belgeler ile açıklamayı deneyen “uzmanlaşmış” bir metin olmaksızın gelecekte konu hakkında yapılacak ayrıntılı çalışmalara yön verecek gövde bir metin haline geldi.

Bu kitap, temelde bugün İstanbul’da yaşayan Süryanilerin zihniyet dünyalarına bir kapı açmayı denemiş olsa da alana çıktığım tarih olan 2011’den bugüne toplumun tümü için travmatik sonuçlara neden olan değişimler yaşandı. Süryaniler, Suriye’de çıkan iç savaş sonrasında diğer mağdur halklar gibi ülkelerinden kaçmak zorunda kaldılar. Önce Türkiye’nin sınır bölgelerinde kurulmuş kamplara yerleşseler de burada diğer Müslüman sığınmacıların tacizine¹ uğramaları üzerine Mardin ya da İstanbul gibi Süryani Kilisesi’nin etkin olduğu şehirlere göçmeyi tercih ettiler. Kilise üyelerinin mülteci Süryaniler için oluşturduğu yardımlaşma² ve akraba ağları sayesinde bu şehir-

1 Bu tacizler, cuma namazlarından sonra getirilen tekbirlerin saldırganca kendilerine yöneltilmesinden, “Amerikan ajanı” olmakla suçlanmaya kadar uzanıyordu.

2 2015’in Mart ayında kendisi ile yapılan bir mülakatta Süryani Kadim Meryem Ana Vakfı Başkan Yardımcısı Kenan Gürdal, Suriye’den kaçan 250 Süryani’ye yardım eli uzattıklarını söylüyordu. Bkz. 01.03.2015 tarihli *Radikal* gazetesi haberi <http://www.radikal.com.tr/dunya/suryani-toplumu-terdirgin-suriye-ve->

lerde barınak ve okul gibi hizmetlerden yararlanabildiler. Yedikule semtinde ziyaret ettiğim, Süryanilerin kurduğu bir yardımlaşma derneği tarafından açılan ve gelen diğer yardımlar ile geliştirilen okul bu hizmetlerden en somut olanı. İsveç Konso-losluğu ve İsveç Enstitüsü'nün maddi ve manevi desteği ile modern bir veçheye ve eğitim anlayışına kavuşan okulun 15 ve 35 arası değişen bir öğrenci kapasitesi var. Okulda sadece Hıristiyan (Süryani, Ermeni, Keldani, Rum Ortodoks) çocuklar değil, Afganistan'dan ve Suriye'nin özellikle Halep şehrinden gelen Müslüman çocuklar da eğitim görüyor.

Okulun eğitim koordinatörlüğünü yapan Yakup Atug'dan velilerin çoğunun Avrupa ülkelerine gitmek için vize beklediklerini öğreniyorum. Suriyeli mülteciler için İstanbul'da bir yaşam kurmak imkânsıza yakın. Bunun ilk nedeni elbette ekonomik. Sabahtan akşama kadar çalışılan bir işte kendilerine verilen aylık 500-1.000 lira arası değişiyor. Kaldıkları evlerde, –örneğin Yedikule gibi bir semtte– ev kiralari 1.500 liraya kadar çıkabiliyor. Bir evde kimi zaman üç ailenin yaşadığı düşünüldüğünde bu ücretler ile ortalama bir yaşam standardı yakalamak da elbette güçleşiyor. Ekonomik nedenlerin yanında yerli halk tarafından istenmeme ve kötü muameleye maruz kalma hâli İstanbul'daki günlerin geçiciliğini vurgulayan etkenler oluyor.

Süryaniler hakkında yapılacak gelecek çalışmalarda topluluğun yaşadığı bu travma hâlinin ayrıca yansıtılması da şart gözüküyor. Zira grubun kolektif belleğinde “sürgün edilme” ya da “zorla evinden çıkarılma” temaları oldukça baskın. Bu açıdan da derin antropolojik analiz değeri taşıyan unsurlar. Dileğim, bu tür temaların da özellikle göç konusunda çalışan antropologlar, sosyal politika uzmanları ve sosyologlar tarafından sornsallaştırılması ve yeni analizlere dahil edilmesi.

irakta-yasananlar-hiristiyani-soykirimi-1303712/Aynı yılın Eylül ayında Vakıf Başkanı Sait Susin ile yaptığım görüşmede bu yardımın artarak sürdüğünü ve vakfa ait bazı mülklerin Avrupa ülkelerine gitmek için vize bekleyen Süryani mültecilere tahsis edildiğini öğrendim. Avrupa'da yaşayan ve Adalar'da yazlık evi olan bazı Süryanilerin de kış aylarında evlerini mültecilere verdiğini de ayrıca not edelim.

Bir araştırmanın yazımında sadece yazarın değil, ona destek olan ve akıl veren pek çok kişinin emeği oluyor haliyle. Onlara da teşekkür etmem gerekiyor. Öncelikle doktora tezimin çeşitli versiyonlarını okuyup, her okuyuşunda titiz düzeltmeler yapan, Süryanilerin gerek yereldeki tarihi gerekse de yaşadıkları coğrafya üzerine sahip olduğu bilgi ve deneyim sayesinde çalışmanın canlı ve hakiki bir veçheye bürünmesini sağlayan danışmanım Suavi Aydın'a geniş teşekkürler sunuyorum. Paris'te kendisi ile alıştığım, Ortadoğu Hıristiyanları ve Doğu Hıristiyanlığı hakkında sahip olduğu birikimden oldukça yararlandığım, bir diğer danışmanım Bernard Heyberger'ye de minnet borçluyum. Bu çalışmanın kaynakasındaki birçok esere onun tavsiyeleri üzerine ulaşabildim. Yine Paris'te beni CETO-BAC bünyesinde "misafir doktora rencisi" olarak kabul eden ve bu çalışmayla ilgili öneriler veren Hamit Bozarıslan'a teşekkür ediyorum. İstanbul'daki Keldan mülteciler üzerine yaptığı araştırmasını benimle paylaşma inceliği gösteren Didem Danış'a, Bakırköy Kilisesi'nde ayin yapan Süryaniler ile görüşme sağlama, İtalyan Latin Kilisesi ile Süryani Kadm Kilisesi arasındaki sosyal bağları anlama ve yorumlama, ilgili din adamları ile tanışmama aracılık etme konusunda benden değerli yardımlarını esirgemeyen Dominiken Rahibi Fabio Alberto Ambrosio'ya teşekkür ederim. Sahamın başlangıcında İstanbul Süryani Kadm Vakfı yeleri ile irtibat kurmamı sağlayan ve beni çok önemli adreslere yönelten, Mardin Eski Valisi Mustafa Temel Koalar'a da ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu çalışmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde ve kaleme alınmasında en önemli katkıyı verenler şüphesiz Süryani cemaati içerisinde tanıştığım kişiler oldu. Başta İstanbul, Ankara ve İzmir Süryani Ortodoks Cemaati Ruhani Reisi ve Patrik Vekili Filüksinos Mor Yusuf etin olmak üzere İstanbul Meryem Ana Süryani Kadm Vakfı'na uzun yıllar emek vermiş isimler olan Kenan Gürdal ve Kenan Altınışık'a, kadınlar kolunda aktif olarak görev yapmış ve halen yapan değerli Maribel Mağzalcıoğlu ve Semra Abacı'ya minnettarım. Bunun yanında Süryanilerin "kültür aktivistleri" olarak tanımlayabileceğim kişiler olan, beni

saham süresince devamlı olarak bilgilendiren başta Özcan Geçer olmak üzere Ferit Altınsu, Şabo Boyacı ve Faruk Kahraman'a da özel teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Özcan Geçer'in müthiş enerjisi ve sıcakkanlı desteği olmasaydı bu çalışmanın daha yüzeysel bir boyutta kalacağı kesindi. Yine saham sırasında tanıştığım ve kendisi ile ortak konular üzerine güzel sohbetler yapma imkânı bulduğum Lizi Behmoaras'a edebî üretimin antropolojik çalışma ile ne kadar örtüşebileceğini hatırlamama vesile olduğu için ayrıca teşekkür ediyorum. Paris'te bana sundukları bilgi, kitap desteği ve elbette hazırladıkları güzel yemekler için Aurélien, Anna ve Robert'e sıcak selamlar gönderiyorum. Bu çalışmanın bir bölümü TÜBİTAK'ın tarafıma verdiği "yurtdışı araştırma destek fonu" sayesinde mümkün olabildi. Bu sürece katkısı olan tüm yetkililere de doğal olarak teşekkür borçluyum.

Tezin kitaplaşması konusunda bana "el veren" ve savunma jürimde de yer alan sevgili Aksu Bora'ya ve İletişim Yayınları'ndan çıkan birçok kitabın olduğu gibi bu kitabın da "isim babası" olan Tanıl Bora'ya beni güzel sohbeti ve hiç bitmeyen entelektüel enerjisi ile tanıştırdığı için minnettarım. Kitabın redaksiyon işlemlerini titizlikle yapan ve okuyucu açısından eksik kalabilecek noktalara dikkat çeken Bayram Şen'e de ayrıca teşekkür ediyorum. Elbette bu kitabın yazımı sürecinde maddi ya da manevi anlamda her zaman yanımda olan, yakın dostlarıma da büyük minnet borcum var. Burada sözü fazla uzatmamak için iki kişiye özel şükranlarımı sunmak istiyorum: O, Tiflis-Cenevre-Ankara-Paris diplomatik hattında yer değiştirirken aralarda buluşup dertleştiğimiz can dostum Ayça Özlem Köseoğlu'na, enfes şiirleri ve kendine has Deleuze okumaları ile her zaman bana yaşamın "kıvrımlarını" gösteren Zeynep Köylü'ye müteşekkirim.

Son olarak aileme, Esen-Aras Erol çiftine ve Ekin Erol'a da özel teşekkürler sunmak istiyorum. Onların evde yarattığı okuma, tartışma ortamı ve bu ortama ışık veren koşulsuz sevgileri olmasaydı elbette ben de durduk yere bir şeyler okumaya, yazmaya, anlamaya kalkışmayacaktım.